

olvasni szerető tanítványainkat minél gyakrabban juttatjuk sikerélményekhez. Ha alkalmat adunk nekik, hogy olvasmányaikról beszámoljanak, vagy érdemjeggyel ismerjük el olvasottságukat. Az olvasóvá nevelés ezen a fokon egyrészt lelkesítő, propagáló munka, másrészt adminisztráció is: érezzék tanítványaink, hogy az olvasás tantárgyból kapott érdemjegyben bentfoglaltatik olvasottságuknak az elismerése vagy ilyen irányú hiányosságuknak a kedvezőtlen következménye.

Az olvasóvá nevelésnek ezek a feladatai a korszerű pedagógia alapelveiből is következnek. A mai iskolában azt kell megvalósítani, hogy az olvasási készség már az alsó tagozatban se legyen öncélú, hanem csupán hasznos eszköz — más szóval: a tanult készség alkalmazása! — a sokoldalú műveltségre törekvő gyermek kezében is.



DR. KISS ALBERTNÉ

Debrecen

## Megfigyelések és gondolatok az irodalmi művek serdülőkorú gyermekre gyakorolt hatásáról

Az irodalom által gyakorolt esztétikai nevelésnek — mint a nevelésnek általában — folytonos célja, hogy a gyermekeket magasabb fejlettségi fokra emelje. Ehhez sajtáságos feladatként elindítja azt a folyamatot, amelyben a formálódó személyiség hajlamai kibontakozhatnak.

E nevelőérték nem annyira az egyedi művek hatásában, hanem a műalkotások befogadásának permanens folyamatában teljesedik ki.

A serdülőkorba lépő gyermeket egyre kevésbé elégíti ki a szülőktől, nevelőktől, eddig kritikátlanul átvett értékrend. Bontakozó egyénisége önálló tájékozódásra készíti. A könyvek segítik vizsgálódásában, mert a hősök cselekedetei gyakran áttekinthetőbben tükrözik a világhoz, emberekhez, közösségekhez fűződő kapcsolatokat, mint ahogy ezt a valóságban megfigyelheti. Az élet reális, művészi bemutatása ilyen értelemben kontroll a gyermekek számára, amely magyarázatot ad a valóság jeleinek megértéséhez, de érzelmeiken keresztül irányt is szab gondolataiknak, cselekvésüknek. A serdülés éveiben a világot tudatukkal felfogni, az emberiség múlt és jelen sorsát átélni, érzelmeikkel követni kívánják. Lényük e törekvése előbb-utóbb tudatossá válik önmaguk előtt is. A 14 évesek ezt bizonyító írásos megnyilatkozásából egy: „szeretek olvasni, mert a könyv közelebb hozza a történelmet, megérteti a jelent és segíteni engedi a jövőt.” Sz. M. Az élettani, értelmi, érzelmi fejlődés természetes velejárója is tehát az objektíve igaz világképet tükröző irodalmi alkotások megismerésének az igénye. A világ esztétikai birtokbavételére vágyó, lobogó igazságérzettel rendelkező serdülők igényét kielégíteni, táplálni, helyes mederben tartani a magyartanárok, osztályfőnökök felelősségteljes feladata.

A debreceni Hunyadi János Általános Iskola 7—8. osztályos, valamint két-három éve végzett növendékei körében folyamatosan felméréseket végeztünk. A kérdések egyikére adott válaszok meggyőzően bizonyítják, hogy e korosztály kétharmada határozottan ítélkezik jó és rossz könyvekről, biztosan nyilatkozik arról, hogy mi tetszik neki és mi az, ami iránt közömbös, unatka vagy riasztja. A kisiskolás tétovásága a könyvtár polcai előtt a serdülés éveire eltűnik és választanak a nekik tetsző téma-

körből, műfajból. Érthető, hogy a következetes és módszeres irodalmi nevelésnek talán egyetlen életszakaszban sincs olyan sajátos szerepe, mint 10–14 éves korban, amikor az esztétikai ízlés életre ható alapjai rakódnak a gyermek tudatába. Sikeres ifjúsági művek írójának, Szabó Magdának a nyilatkozatából idézek:

„...ha a gyermek a megfelelő színvonalú irodalmi műveken kezdi meg olvasói pályafutását, akkor olyan igényes olvasóvá válik, hogy később sem fog ponyvát olvasni. Nemcsak a kalandregény érdekli majd, vagy nem lesz a képregénynek olyan határig a híve, hogy más ne is érdekelje.”\*

Kosztolányi Dezső az olvasó neveléséről szólva bevallja, hogy tizenöt éves koráig Petőfi költeményein kívül úgyszólván semmit sem olvasott. Az ifjúsági irodalom érdektelen, fölöslegesen gügyögő termékei meggyűlöltették vele az olvasmányt, amelynek betűi szürkék voltak az élet színes, izgalmas jeleneteihez képest. Zola, majd Tolsztoj művei győzték meg arról,

„hogy érdemes olvasni, írni és élni — írja —, ezek ráztak fel közönyömből s ösztönöztek, hogy megismerjek minden keserűt és édeset, amit az emberi szellem alkotott... Úgy sejtem, hogy a gyermek természetes társa csak a lángész lehet. Inkább Arany János mint Bódi bácsi és inkább Mikszáth Kálmán mint Panni néni.”\*\*

E század eleji író-vallomás, az ifjúság mai írójának megjegyzése egybévág a tanítványai irodalmi nevelésével foglalkozó, dolgozatokban, beszélgetésekben és névtelen cetliken vallató tanár tapasztalatával:

1. Az iskolai irodalomtanítás nem elegendő ahhoz, hogy a gyermekekből igényes olvasókat neveljünk; az önálló olvasást is irányítani kell.

2. Csak gondosan, igényesen válogatott művek érik el a kívánt hatást a gyermekek esztétikai nevelésében.

A legjobb szándékú nevelő munkájában is gyakran kísért a kettősség: Irodalom óráin módszeres, lelkes munkával fáradozik azért, hogy tanítványaiból igényes olvasókat neveljen. Otthoni olvasmányaik válogatásában, értékelésében pedig túlzott bizalommal hagyja őket magukra, azzal a régóta élő tévhitel, hogy a gyermek úgyszólván előbb-utóbb eltalál a jó könyvekhez. Előfordul azonban, hogy a jó könyvekkel való találkozás túl későn, nem a serdülés értelmileg, érzelmileg fogékony éveiben történik, így — a hatáslehetőségek tekintetében — pótolhatatlan mulasztásokat eredményez. — Az említett fatalista felfogás nevelési „eredményei” közül az talán a jobbik eset, ha a tanulóban nem ébred fel az olvasás igénye. Rosszabb, ha nem megfelelő irodalmi termékeken szerez jártasságot az „esztétikai élmények” gyarapításában. Az értéktelen irodalmi alkotásoknak a fejlődő ifjú személyiség-formálódására gyakorolt negatív hatására a következőkben utalunk majd. Most csak azt vegyük fontolóra, hogy aggodalmunknak van-e reális alapja, hiszen kultúrpolitikai céljaink érdekében a könyvkiadás megszűri a külföldi és a hazai szépirodalmi termékeket. Különösen vonatkozik ez az ifjúságnak szánt művekre. Szülő és gyermek — az életkori fejlettségi körön belül — általában keresve is nehezen talál könyvesboltban és könyvtárban olyan olvasmányra, amely romboló hatást gyakorolna szellemi fejlődésére. Elmondhatjuk tehát, hogy gyermekeinknek megfelelő, építő jellegű olvasmányélményekben lehet része.

Ez azonban, sajnos, csak általában és nem minden esetben igaz. Családlátogatások alkalmával a könyvespolcon gyakran látunk felszabadulás előtti silány ifjúsági műveket, szentimentális rózsaszín ponyvákat, bűnügyi füzeteket, stb. Ha pedig ott vannak — olvassák is. (Előfordul, hogy a szülő maga adja a gyermek kezébe.)

\* Könyv és Nevelés VIII./3—4. (9.1.)

\*\* Kosztolányi: ABÉCÉ (77.1.)

A tájékozódó célzattal kiadott tanári kérdésekre kapott válaszokban a gyermekek többnyire hallgatnak az efféle olvasmányélményekről. Ez talán — a magatartás bonyolult diplomáciájával egységben — azzal magyarázható, hogy a tanórákon folyó módszeres irodalomtanítás során kialakul bennük bizonyos esztétikai értékrendszer, de megfelelő számú és mélységű pozitív olvasmány-élmény nélkül, vagy ezek helyébe lépő olvasmánypótlékok hatására ösztönös áthangolódás történhet ízlésükben. *Tudják*, hogy mi a szép és, *mégis* az irodalompótlék mákonyával élnek.

Egy 7. osztályos fiú így ír:

„Olvastam detektívregényeket, és láttam sok bűnügyi filmet. Ezek a legszebbek, legjobbak, legszívesebben mindig ezeket olvasnám.”

60 gyermek közül 19 (főként fiú) nyilatkozik hasonlóképpen. 15 (jórészt lány) nem olvas, néz efféle könyvet vagy filmet. 27-nek vannak hasonló élményei, de elítélően nyilatkozik róluk. Lássunk néhány példát az utóbbi két csoport elutasító magatartására:

„Ideges gyermek vagyok, rossz hatással lenne az idegeimre.”

„Úgy felizgatott, hogy éjjel felsikítottam.”

„... éjjel emberalaknak nézném a székre rakott ruhámat...”

„... nem lehet belőle tanulni...”, stb.

Akár meggyőződéssel, akár anélkül hangzanak el ezek az érvek, tény az, hogy gyermek és felnőtt szép számmal olvassa, nézi a bűnügyi történeteket, még ha sokan borzongással, viszolygással is. Anélkül, hogy a sok vitát kiváltott krimihistóriák elemzésébe bocsátkoznánk, meg kell kockáztatnunk néhány megjegyzést e témakörrel.

A gyermekek közötti tájékozódás, beszélgetés, pszichológiai megfigyelések meggyőzően bizonyítják feltevésünket: A szélsőséges és egyedi jelenségek középpontba állítása, az arányok eltorzítása a bűnügyi történetek eme irodalmában jelentős kárt okozhatnak az esztétikai nevelés terén. Említettük, hogy a gyermekek egy csoportja nem olvas e műfajba tartozó műveket. A többség helyesen ítélkezik róla, más olvasmányai között a helyére illeszti. Osztályonként azonban 10—20%-nak az esztétikai gyönyörűség legfőbb és egyetlen forrása. Ez utóbbi tanulók megnyilatkozásai torz esztétikai ízlésalakulásra vallanak. Az egyoldalú, illetve arányaiban helytelen forrásból táplálkozó élmény káros hatásáról az esztétikai nevelésre és ezáltal a személyiségformálásra, nem nehéz meggyőződni. A körültekintő esztétikai, erkölcsi ítélőképességgel még nem rendelkező gyermekek, serdülők az erkölcsi világrendet torzítva látják a bűnözés e sajátos megjelenítésében, a bűnözőket pedig vakmerő és tehetséges embereknek.

Érdemes figyelni erre a jelenségre és megelőzésére gondolni, mert a kialakult „betegség” gyógyítása már nehezebb. Ha a serdülő az idegrendszer végletes felcsigázásában, a szenvedélyek felkorbácsolásában, az erőszakos halál szélsőségének naturalisztikus ábrázolásában tud csak elmélyülni, igen nehéz rákapadni a nemesebb, harmonikusabb, sokrétűbb műalkotások élvezetére. Ezzel a korai és helytelen specializálódással lezárulnak az utak azon irodalmi hatások előtt, amelyekre pedig a sokoldalúan képzett, erkölcsi érzületében fejlett szocialista emberré érés szempontjából feltétlenül szükség lenne.

Ki merné azt mondani, hogy korunkban nincsenek a giccsnek, a szentimentális pontyvának vagy a minden esztétikumot nélkülöző bűnügyi história-iparnak hívei? Ha pedig vannak — bizony, vannak! — akkor az oka a nevelés, az esztétikai nevelés hiányossága elsősorban, s amely nemcsak az iskolai nevelés kérdése, mert kezdve a még beszélni alig tudó, játékos verses mondókákat élvezettel ismételtető kisgyermek

történelmileg-társadalmilag adott esztétikai érzékenységtől a műelemzésig nagyrészt kihasználatlanok a nevelési lehetőségek, annak kellő „technikai” kiművelése hiányában.

A cél világos, de nehezen elérhető: Ha folyamatosan értékes olvasmányokhoz jutnak tanítványaink, az irodalmi élmények ismétlődő rendszere pozitív általánosított esztétikai érzelmek megjelenéséhez vezet. Ezek torzulástól mentes értékítéletek kristályba rendeződnek, s a tanulók az irodalomban a valódi értéket találják szépnek, vonzóknak, lelkesítőnek, a sekélyestől, hamistól, álirodalomtól pedig nem a tanári vagy szülői intelem, hanem egészséges irodalmi ízlésük tartja távol őket. Tilalomfák helyett útjelzőkkel, pozitív eszközrendszerrel megkönnyíthetjük a célba jutást.

\*

Az olvasmányok hatáslehetőségeinek ismerete nélkülözhetetlen a magyartanár, a könyvtáros és az osztályfőnök munkájában. Be kell azonban látnunk, hogy ilyen irányú tájékozottságunk felületes, hézagos, nem terjed ki pszichológiai mélységekre, hiszen ezzel még a szakirodalom is adós maradt. Hogy a gyakorló pedagógus az igényes olvasóvá nevelés szövevényes munkájában akadályokra és útvesszőkre bukkan, vizsgálódásra és döntésekre kényszerül — ezt kívántam jelezni e cikkben. Elhanyagoltnak érezzük az esztétikai nevelésnek ezt a területét, amelyben egyelőre még a megoldandó problémák sokasága is áttekinthetetlen. Összehangolt elméleti, gyakorlati munka, az iskolai, családi, társadalmi életben jelentkező igények, helyzetelemzések, pszichológiai, pedagógiai, módszertani kutatások bizonyára csökkentenék a nagy távolságot, amely a szándék, a befektetett energia és az eredmény között van.



DR. RÉVÉSZ BÉLA  
Szeged, Tanárképző Főiskola

## Olaszóvá nevelés élővilág szakkör foglalkozásain

Az olvasóvá nevelés a tanítási órákon és az órán kívüli oktató-nevelő foglalkozások keretében lehetséges. Az elmúlt tanévben kerestük annak lehetőségét, hogyan lehet az élővilág szakköreinek munkáját is bekapcsolni e komplex feladatba.

Munkánk során az olvasóvá nevelés nem cél, hanem eszköz volt a biológia iránti érdeklődés kielégítésére. Eszközként használtuk fel a biológiai ismeretek megszerzésére, a biológiai kutatás módszereinek megismerésére. Így a biológiai aspektusú irodalmi művek segítséget nyújtottak a szakköri munkához, de szolgálták az olvasóvá nevelést is.

Munkánk első részében iparkodtunk meghatározni, hogy milyen művek érdeklík a szakköri tagokat. Több alkalommal egyénenként és csoportosan érdeklődtünk, hogy mely műveket olvassák szívesen, melyeket olvasták el többször az elmúlt évben. Ekkor általánosságban érdeklődtünk a művek felől. Később szűkítettük a témát. A biológia ijellegű munkák közül kerestük a legszívesebben olvasottakat.

A vizsgálat alapján a szakkör tagjainak olvasottságát a következők jellemzik:

1. Amíg az alsó tagozatban a szépirodalmi művek az uralkodók a gyermek olvasmányai között, a felső tagozatban a természettudományos, ismeretterjesztő művek iránt nőtt meg az érdeklődés.
2. A 10—14 évesek már önálló olvasóvá váltak.
3. Túl vannak a „Robinson mesekor”-on. „Igaz történetek” olvasása az igényük. A ka-